

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті розкриваються особливості впливу культури на формування особистості в інформаційну еру

Вступ

Особистість – це конкретний людський індивід з індивідуально виявленими своєрідними розумовими, емоційними, вольовими та фізичними властивостями. Особистість розвивається і зростає у процесі суспільно-історичного розвитку людства. Саме приналежність особистості до певного суспільства визначає її соціальну та психологічну сутність. Особистість завжди є соціальною істотою. Соціум впливає на неї, формує її, певною мірою визначає життєвий шлях. Соціокультура, в якій зростає людина, є важливою для подальшого її росту та формування. Особистість завжди конкретно історична – вона є продуктом тієї епохи, в яку народилася, тих суспільно – економічних відносин, до яких залучається, та є однією з частин їх формування.

Соціокультура – поняття багатопланове. Її можна розглядати як суму всіх культурних, соціальних і політичних інтересів. Соціокультура – це культурно-політичне поняття, як пряме звернення митців і мистецьких ініціатив до соціальних актуальних тем щодо включення на рівноправних засадах усіх зацікавлених у процес творення. Важливим моментом при цьому є підтримка суспільного і культурного виміру демократії [6, с.6].

У соціокультурі відображена міра володіння культурним надбанням суспільства і застосування його у соціальній діяльності окремого індивіда, конкретної соціально – професійної групи та суспільства в цілому [5].

Суспільство не може існувати без системи позитивних соціокультурних цінностей, а людина не може формуватися без соціокультурних цінностей, тому вивчення впливу соціокультури на формування особистості є актуальним.

Постановка завдання

Метою статті є розгляд впливу соціокультури на формування особистості. Роль соціокультури у становленні особистості є впливовою, тому що людина завжди живе і зростає у суспільстві, вона не може його оминати, а відтак позбутися соціокультурного впливу. Цікавим для розгляду є те, яким чином впливає культура, соціокультура на особистість, на вибір людиною тих чи інших цінностей і як саме цей вибір визначатиме життя кожної людини у майбутньому. Людина не може жити і повноцінно розвиватися поза соціумом, тому важливим для розгляду є особливості формування особистості в залежності від соціокультурного контексту.

Аналіз досліджень та публікацій

Дослідженням проблеми впливу соціокультури на формування особистості та впливу соціокультурних цінностей на особистість займався багато науковців, серед них: С.Аверинцев, М.Батунський, Ф.Бекон, Т.Гоббс, М.Каган, О.Шпенглер.

Дослідженням особливостей формування особи-

стості займалися: М.М.Бахтін, Е.Дюркгейм, І.Кант, Ж.Ж.Руссо, А.Сміт, І.Г.Фіхте, З.Фрейд, Д.Юм, К.Юнг та багато інших.

Починаючи з 60-х років, гуманітарні науки почали висувати "розширене поняття культури", трактуючи кожну буденну поведінку як культурну, як вираз культури. Концепція соціокультури ґрунтується на демократичній культурній та антиелітарній мистецькій течії, що випливає з тези Йозефа Бойса "кожен може стати митцем" і змінює питання "що таке мистецтво" на питання "що може бути мистецтвом".

У Німеччині та в сусідніх країнах поняття соціокультури і форм соціокультурної діяльності перебуває в центрі наукового, мистецького, соціального і, зокрема, культурологічного дискурсу [6, с. 7].

Соціокультура того чи іншого суспільства відображає весь спектр культурних надбань народу протягом століть, що пройшли трансформацію і на виході сформували певний, особливий для кожного народу тип соціокультури, свої певні соціокультурні цінності, які базувалися на власному неповторному досвіді кожного суспільства. Соціокультура є загальною для всіх і в той же час унікальною для кожного певного суспільства. На її базі формуються соціокультурні цінності, а потім – цінності та психокультура кожної окремої людини.

Ціннісні орієнтації є відображенням у свідомості індивіда тих цінностей, що визначаються як загальні світоглядні орієнтири. Зміст ціннісних орієнтацій складають політичні, філософські, моральні, етичні погляди людини. Вони забезпечують формування та розвиток особистості [5].

Отже, приходимо до висновку, що вивчення особистості в контексті соціокультурного впливу є важливим для подальшого розгляду.

Основна частина

Особистість існує лише в системі суспільних відносин, поза якими вона не може існувати. Водночас суспільство завжди тисне на особистість, бажає того людина чи ні, впливає і, так чи інакше, формує особистість. Частою у вжитку є фраза про те, що, якби я народився в іншому місці, все було б інакше. Ми не знаємо цього напевне, але можемо припустити, що це дійсно так. Але тоді можна говорити про те, що формування особистості цілком і повністю залежить від того суспільства, в якому вона живе. І якщо «помістити» людину у необхідну соціокультурну «зону» – зростатиме і формуватиметься певна потрібна нам особистість. Частково це так, але не можна забувати про те, що крім впливу соціокультури, людина сама має певні, притаманні тільки їй, якості та здібності, що при однаковому впливі соціокультури ніколи не вийде двох однакових, повністю ідентичних людей. Але разом з цим вплив, котрий здійснює певна соціокультура на індивіда, – безперечно значний.

Україна знаходиться на етапі невизначеності. Країна стала незалежною не так давно. Відбувається так, що люди, які зростали в епоху радянської влади виховують людей, що живуть в незалежній країні. Це формує певний тип нової соціокультури, а відтак – нової людини, з новими цінностями і світосприйняттям. Роль культури, суспільної свідомості, менталітету, соціокультури значно більша у формуванні особистості, ніж вважалося раніше [1, с. 58].

Передбачалося можливим створити таку людину, яка необхідна державі, але чим більше намагалися це зробити, тим більше виникало маргінальних груп, субкультур, контркультур. Була нарешті звернена увага на саму соціокультуру – як вона розвивається та впливає на особистість, що впливає на її розвиток та зміни.

Поняття «соціокультурна», перш ніж стати основоположним у методології суспільних наук, пройшло довгий шлях. Наприкінці XVIII – початку XX століть соціокультура усвідомлювалася лише як наслідок історичного розвитку суспільства, як його продукт. Людина виступає у ролі творця культурного світу, але не як його продукт, результат самої культури. У другій половині XX століття активна роль культури починає все більше фіксуватися суспільною свідомістю і залучає до себе увагу фахівців різних галузей соціально-гуманітарного знання. Однак принципово нове розуміння місця і ролі культури у функціонуванні та розвитку соціуму формується не одноактно [1, с. 67].

У вітчизняній науці також сформувався кілька напрямків розуміння поняття «соціокультури».

Творцем теорії, яка дає послідовне, системне описання соціокультурних механізмів динаміки вітчизняного суспільства, його історичних змін – став А.С.Ахієзер.

На його думку, необхідно розглядати культурологію з точки зору мотивацій людської діяльності [3].

Людська історія відрізняється від біологічних процесів тим, що вона рефлексивна. Зростання усвідомлення та самоаналізу означає посилення здатності людини робити свою історію, саму себе предметом своєї відтворювальної діяльності, змістом культури, своєї дії. У рамках цього підходу виникає необхідність розглянути культуру як специфічну сферу реальності, що має першорядне значення для розуміння механізмів історичної діяльності – від початку відтворення суспільства до формування повсякденності.

Культура та соціальні відносини – два аспекти відтворювальної людської діяльності, і при цьому в суспільстві постійно виникають суперечності між соціальними відносинами і культурою, тобто соціокультурні протиріччя. Це пов'язано з тим, що зміни культури і зміни соціальних відносин підпорядковуються різним закономірностям. Зміна соціальних відносин завжди тягне за собою зміни ефективності відтворювальної діяльності [2].

У суспільстві допустимі тільки такі соціальні відносини, які можуть забезпечити необхідний для суспільства рівень гармонії, тоді як культура завжди несе в собі оцінки будь-якого реального або можливого явища з точки зору деякого ідеалу, незалежно від можливості втілити цей ідеал.

Основною тезою соціокультурного підходу є те, що якими б мотивами людина не керувалася в своїй діяльності, прихованими або явними, якими б термінами ці мотиви не описувалися б наукою, все це фіксується в культурі. Соціокультурний підхід не заперечує економічні, психологічні та інші фактори, але пріоритетним є аналіз культури. Культура багатозарова, ієрархічна, внутрішньо суперечлива. Людина стає людиною тільки в процесі освоєння культури, тобто перетворення зовнішньої культури та соціокультури суспільства у свій особливий власний зміст свідомості, у свою власну культуру, психокультуру. Виконуючи задану культурну програму людина відтворює соціокультуру, яка переходить від покоління до покоління, зберігається, втілюється в результатах людської праці – у предметах, текстах і т.п., в яких фіксується і передається програма. Людина відтворює себе як суб'єкта.

Іншою соціокультурною концепцією є концепція культурного ядра, розроблена в працях А.І. Ракітова. На його думку, будь-яку культуру слід розглядати як двокомпонентну структуру – ядро культури і захисний пояс. При цьому ядро культури концентрує в собі норми, стандарти, еталони і правила діяльності, а також систему цінностей, вироблених в реальній історії даного етнічного, професійного чи релігійно-культурного цілого. Ці специфічні стандарти, правила пов'язані з долею спільноти, її перемогами і поразками, реальними умовами, в яких вона формувалася, специфікою навколишнього природного середовища, національними звичками, адаптаційними процесами і тими цивілізаційними умовами, в яких від початку формувалося це ядро. Структурами, в яких реалізується ядро культури, є, перш за все, фольклор, міфологія, забобони, національні та соціальні звичаї, звички, правила побутової поведінки, історичні традиції, обряди, і основні мовні структури. Головною функцією ядра є збереження самоідентичності соціуму, яке можливе тільки при високій стійкості і мінімальній мінливості культурного ядра. На думку А.І.Ракітова, ядро виконує функцію свого роду соціальної ДНК, що зберігає інформацію про історію, етапи формування, умови життя і діяльності та етнічний потенціал.

З кінця 80-х років XX століття починається збільшення інтересу до комплексного підходу в осмисленні минулого і сьогодення. З введенням в науковий обіг таких понять, як: культура повсякденності, спосіб життя, культурно-історична парадигма, соціодинаміка культури, соціокультура – формується єдиний предмет соціальної і культурної історії – ціннісно-смісловий континуум суспільного розвитку, що складається в результаті уявлення про історію, про те, як соціокультурний процес призводить до утворення особливих багатозначних понять, які застосовуються рівнозначно як до соціально-історичного, так і до культурно-історичного процесу.

Соціокультура може виступати генеральною детермінантою суспільного розвитку в силу двох обставин:

- більшість, що діють в соціальній системі каузальних чинників становлять собою позабіологічні, специфічно людські способи діяльності, тобто феномени культури;

- всі фактори, що діють в суспільстві або впливають на нього, опосередковуються таким соціокультурним надбанням, як суспільна психологія.

Поряд із соціокультурою, одним із аспектів, що впливають на формування особистості, – є менталітет [4].

Соціокультурний підхід трактує менталітет як сукупність уявлень, переконань спільноти людей певної епохи, географічного регіону і соціального середовища, які впливають на історичні та соціокультурні процеси. Іншими словами, менталітет – це певна інтегральна характеристика людей, які живуть в окремій культурі, що дозволяє описати своєрідність бачення цими людьми навколишнього світу і пояснити специфіку їх реагування на нього.

Комплексний підхід до вивчення особистості та суспільства основною точкою зору має положення про людину, як частину культури, що представляє собою сукупність основних способів виробництва і взаємодії з природою, що практикуються суспільством, діяльності соціальних інститутів та інших регуляторів сучасного життя, а також включає в себе вірування, ієрархію цінностей, мораль, особливості міжособистісного поведінки і самовираження, ту або іншу мову, способи передачі досвіду через покоління.

Менталітет може розглядатися як спосіб і метод вивчення суспільних і цивілізаційних структур історичного процесу в цілому, тобто вивчення менталітету виступає як метод історичного пізнання. Набагато більше прикладне значення має вивчення менталітету конкретної епохи, конкретної соціальної групи або класу. У цьому випадку часто вживають термін "ментальність". Відмінність цих термінів полягає в тому, що менталітет має загальне, загальнолюдське значення, а ментальність може стосуватися найрізноманітніших соціальних сфер та історичних часів.

Однією з проблем стала типологізація менталітету. Дослідники виділяють такі типи ментальностей, як: індивідуальна, групова, національна та цивілізаційна. Всі ці типи ментальностей взаємопов'язані. Так, наприклад, групова ментальність у соціокультурному контексті – це сукупність культурно-історичного, національного і соціального досвіду, що відображується у свідомості конкретної особистості. Тобто в менталітет включені як елементи повсякденної свідомості, так і теоретичної свідомості. Це робить трактування поняття "менталітет" близьким до трактування поняття "суспільна свідомість".

Суспільна свідомість, або масова свідомість формується під впливом певної соціокультури, а також на неї впливають свідомості усіх людей, що залучені до суспільного процесу.

Соціокультура має неабиякий вплив на особистість, на її формування, але разом з тим, особистісні особливості також мають неабияке значення. Однією з таких особливостей є моральність. Моральність є складовою умовою істинного людського існування. Але, як і багато інших особистісних рис, вона формується на соціокультурному ґрунті. Моральні принципи утворюють культурне середовище, в якому стає можливим вдосконалення людини і людського способу життя. Вони закладені не в генетичній,

а в соціальній пам'яті людства. Вони не задані «від природи» а виробляються, розвиваються і передаються від покоління до покоління через культуру (а не через гени).

Чим більше розвивається культура, тим більше життя людей підкоряється принципам моральності і тим більше «людяною» вона стає. Прагнення до добра, до моральної досконалості властиво людству тому, що в цьому прагненні виражається, розкривається і створюється «людяність» – специфіка і суть людини як особливого феномену в системі всесвіту. Орієнтуючись на етичні ідеали, люди роблять себе чимось кращим, ніж просто біологічна істота, яка лише їсть, п'є і розмножується.

Соціокультурне обґрунтування моральності не визначає конкретні моральні принципи, які мають бути покладені в основу істинної людської буття, але воно вказує, що в історії людства такі принципи існують, розвиваються і уточнюються.

Отже, можна сказати, що соціокультура відіграє роль «родючої землі», на якій зростає та формується особистість.

Висновок

Враховуючи вище викладене, можна зазначити, що соціокультурний підхід не тільки не заперечує економічний, технологічний, психологічний й інші фактори, він просто розглядає їх через призму детермінуючого фактора – культури. Соціокультура відіграє величезну роль у формуванні особистості. Особистість зростає у соціумі і завжди піддається впливу соціокультури. Соціокультура є важливим елементом становлення особистості. Вся система цілеспрямованої діяльності соціальних суб'єктів має бути скерована на створення всебічних умов для формування особистості та самореалізації духовного потенціалу людини. Соціокультура надає також певні духовні орієнтири розвитку людини. Необхідно розуміти, що складна соціокультурна система, що сформувалася й існує у певному суспільстві, буде впливати особливим певним чином на усі нові особистості, що народяться. Треба розуміти, що усі дії та вчинки людей, що живуть зараз, формують соціокультуру, в якій будуть жити майбутні покоління. І від цього залежатиме формування їх особистостей, а відтак залежатиме і розвиток та формування гармонійного суспільства. Отже, вивчення ролі соціокультури у становленні особистості є важливим для подальших досліджень.

Список літератури

1. Ахизер А.С. Россия: критика исторического опыта / Ахизер А.С. – Новосибирск.: Сибирский хронограф, 1997. – 671с
2. Барг М.А. Цивилизационный подход в истории / М.А. Барг // Коммунист. – 1991. – № 3. – С. 27 – 35
3. Гуревич А.Я. О кризисе современной исторической науки / А.Я. Гуревич // Вопросы истории. – 1991. – № 2 – 3. – С.21 – 35;
4. Лурье С.В. Культурная антропология в России и на Западе: Концептуальные отличия / С.В. Лурье // Социальные науки и современность. – 1997. – № 2. – С.146 – 159
5. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество. / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992. – 340с.
6. Bettina Messner. Über Soziokultur// Kulturmanagement N4, 2010, S 6-9

Я.И. Пономаренко

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ КОНТЕКСТ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрываются особенности воздействия социокультуры на формирование личности в информационную эру

Y. Ponomarenko

SOCIOCULTURAL CONTEXT OF A PERSONALITY FORMATION

In the article the features of influence of sociokultur open up on forming of personality in an informative era